

ТВОРЧА ТА ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. БАГРЯНОГО В ОЦІНЦІ В. ВИННИЧЕНКА

Людмила МИХИДА (Кіровоград)

У статті на основі архівних документів (листування, публікації в еміграційній періодиці) здійснюється спроба висвітлити особисті та творчі стосунки І. Багряного та В. Винниченка.

Ключові слова: епістолярій, творчість, політична діяльність, літературне становлення.

In the article the attempt to ascertain the personal and creative relationships of I. Bagryanyj and V. Vynnychenko is carried out. It is based on the archival documents (correspondence, publications and periodicals in immigration issues).

Key words: correspondence, art, political activity, literary establishment.

Із моменту повернення імен І. Багряного і В. Винниченка до літературного дискурсу ці дві постаті не перестають дивувати своєю багатогранністю. Кілька десятків років нас переконували, що ми не повинні знати про цих талановитих, непересічних, неординарних особистостей. Та “все повертається на круги своя”. І сьогодні ми переконуємося в цьому: твори внесено до шкільної програми, на їхній основі пишуть сценарії і знімають фільми. Письменницький доробок став предметом студювання науковців. Більшість із них присвячені висвітленню біографії, аналізу творів, вивченню політичної діяльності. Метою нашого дослідження є доповнення відомих студій деякими заувагами щодо оцінки творчої та політичної діяльності І. Багряного відомим українським письменником, політичним діячем початку ХХ століття – В. Винниченком.

Отже, ставимо перед собою завдання: використовуючи архівні документи, епістолярій та спогади сучасників, окреслити значення творчих стосунків між І. Багряним та В. Винниченком. Визначити вплив В. Винниченка на літературне становлення І. Багряного.

Долі цих письменників дуже подібні: обидва почали свою творчу діяльність на Батьківщині, згодом вимушено емігрували, мали образотворчі нахили, займалися громадсько-політичною діяльністю, але й дещо різняться – В. Винниченко розпочав свою літературну діяльність значно раніше І. Багряного, отож і не дивно, що останній еважав його своїм учителем.

Еперше про своє захоплення творчістю В. Винниченка І. Багряний висловив 1921 року, взявши епіграфом до новели «Етюд» цитату із оповідання «Дим» (1907): «...Скриня...З промоклого слізьми каміння... Повна людей, стара прокопчена муками скриня... А в грудях дим...» [5, с. 431]. Ця новела написана автором раніше за загальноприйнятий відлік початку його творчої діяльності (на час написання новели І. Багряному було лише 15 років. – Л. М.).

Двадцять сім років по тому, автор, надсилаючи своєму кумиру збірку поезій «Золотий бумеранг», напише: «Великому українському

письменникові, з книжками якого під рукою я входив у життя, Володимирові Винниченкові на знак глибокої пошани і вдячності. 1.1.1948. І. Багрянний» [11, с. 34].

Про популярність творів та авторитетність думки В. Винниченка серед письменників радянської України та еміграції згадує у своїх записках Д. Нитченко: «Творчість Винниченка мала вплив на багатьох письменників, його твори свого часу були видані і в-ві «Рух» у Харкові в 30 томах. Після 1933 року його творчість в Україні була заборонена. Помер на еміграції, у Франції. Лише тепер його твори знову почали друкувати на рідній землі. За кордоном його твори були перекладені на кілька мов, п'єси йшли в театрах, деякі твори були зфільмовані. Минуло 16 років. Мене доля закинула аж до Нового Ульму (Німеччина), де я викладав у гімназії, а після школи ще доробляв у редакції «Українських вістей». Тоді моє листування з В. Винниченком відновилося. Я надіслав йому роман І. Багряного «Тигролови», а потім і роман В. Гжицького «Чорне озеро» і обидва дістав від Винниченка гарні відгуки» [7, с. 46].

Літературне становлення І. Багряного відбувалося ще на початку ХХ століття «під впливом збірки байок Глібова та «Катерини» Шевченка», він захоплювався творчістю Уолта Уїтмена, Огюста Барб'є, Байрона, Гейне, читав А. Белого, В. Винниченка, захоплювався творчістю Миколи Хвильового.

У статті «Романтизм поза Україною» один із еміграційних літературних критиків, що забажав залишитися невідомим (підпис складається лише із ініціалів Д. А. – Л. М.), зазначив: «І. Багрянний теперішній емігрант, оформився як людина і як письменник на Україні вже за советського режиму. Він знає режим з власного досвіду і відтворює в своїм творі дійсність в Україні. Він належить до літературної школи романтиків Хвильового, Яновського, що постали в Україні. Він виніс на чужині, увібравши дух тої школи і продовжує її традиції в своїй літературній праці. Отже, І. Багрянний всіма фібрами своєї душі пов'язаний з сучасною Україною» [9, с. 1].

Після виходу у світ роману «Тигролови» І. Багрянний, того ж таки 1944 року емігрує до Німеччини, де разом із своїми колегами створив восени 1945 року літературно-мистецьке об'єднання українських еміграційних письменників – Мистецький український рух (МУР), яке згодом у США перетворилося в об'єднання українських письменників «Слово» з центром у Нью-Йорку. Крім того, розпочинається активна публіцистична й політична діяльність І. Багряного. Ще раніше, перебуваючи на території Західної України, він виступив з ініціативою створення підпільного уряду – Української головної національної ради. Згодом його обрали віцепрезидентом Української Народної Республіки у вигнанні, він друкував багато статей політичного змісту, спрямованих на розробку стратегії й

тактики боротьби проти комуністичного режиму за «демократичну незалежну українську державу».

1948 року разом з Г. Костюком, С. Підгайним та іншими І. Багрянний створив Українську революційно-демократичну партію (УРДП), яку очолював від 1948 р. до своєї смерті – 1963 р., та був ініціатором створення Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ).

УРДП ставила своєю метою боротьбу за незалежну демократичну Україну, орієнтуючись на всі національно-свідомі елементи в самій УРСР, – і це була принципово акцентована орієнтація, що вимагала змін в ідеології українського визвольного руху. Одна з найчисленніших, з чималим інтелектуальним потенціалом, УРДП багато зробила для еволюції політичної думки української еміграції в бік «по-європейськи зрозумілого демократизму», хоч і залишала місце для стереотипів революційності й класовості, що пояснювалося саме апеляцією до реалій УРСР. Реалістичність і динамізм політичного мислення І. Багряного, ентузіазм забезпечили йому послідовників у всіх країнах розселення української політичної еміграції.

Газета «Українські вісті», яку він заснував, і яка, за словами письменника, була «трибуною нової «з-підрадянської робітничо-селянської еміграції», бідної матеріально, але сильної духом», і досі залишається однією з найкомпетентніших українських газет у діаспорі. Навіть опоненти І. Багряного вважали «Українські вісті» вільною трибуною людської думки.

Із листування В. Винниченка до П. Шинкаря можемо зробити висновок, що творчість і політична діяльність І. Багряного цікавила багатьох представників української еміграції. Оскільки В. Винниченко був досить авторитетною персоною в еміграційних колах, його коментар щодо діяльності І. Багряного мав вагомe значення серед українства в екзилі: «Ви питаєте чи я маю довір'я до Івана Багряного. Щиро кажу: я можу мати довір'я чи недовір'я тільки до того, що я знаю. Я знаю Івана Багряного як талановитого письменника, як щирого патріота, як палкого противника большевизму. Це знання моє базоване на певних реальних фактах. Але чи Іван Багрянний може бути послідовним й у слові, і ділі, чи визнає він за необхідне погоджувати свої теоретичні принципи зі своїми ділами, чи він послідовний до кінця, на це я ніяких даних не маю і тому не можу сказати, чи я маю довір'я в цій галузі до нього чи ні. Те саме можу сказати і про інших поводитирів УРДП. Мужен. Франція 29.09.48 р.» [4, с. 3].

Прочитавши роман І. Багряного «Тигролови», В. Винниченко в листі до Д. Нитченка напише: «Мене дуже цікавить українська еміграція, і я радий, коли можу хоч листовно доторкнутися до неї. Спасибі Вам за Ваші інформації про себе та про інших. Я читав Багряного «Тигролови» і вважаю, що Багрянний може виробитись на серйозного і дуже цінного письменника. Я не знаю, чи відповідає мистецькій дійсності обстановка фізична і психічна героїв його роману, але можу сказати, він не може пройти безслідно в

психіці читача. Деякі сцени вриваються в пам'ять. Буду щиро радий, коли він мені напише і ми зможемо нав'язати ближчі відносини. Я взагалі хотів би нав'язати зносини з тими членами еміграції, які пройшли тяжку школу советизму. Мені думається, що вони сприймуть усе нове, поступове і революційне, краще, легше і охотніше, ніж стара еміграція» [7, с. 47].

Утім, В. Винниченко завжди радо співпрацював з талановитими людьми. Дуже широке листування розгорнулося між В. Винниченко та І. Багряним, особливо після виходу «Саду Гетсиманського». В. Винниченко надзвичайно високо поцінував цей роман: «Вельмишановний Іване Павловичу, велике спасибі Вам за пересилку книги і за книгу. Вона – великий, вопіючий і страшний документ... Але хотів би Вас запитати: чи робиться ким-небудь що-небудь для оголошення цього документа перед світовою опінією? Чи робляться закиди про переклад її на чужинні мови? Я зроблю все, що сила моя буде, для Вашої великої книги і для істини» [12, с. 7]. З подальшого листування між двома письменниками спостерігаємо, що з боку В. Винниченка це були не пусті слова – він докладав значних зусиль для перекладу й оприлюднення «Саду Гетсиманського». Навіть коли у В. Винниченка почалися серйозні проблеми зі здоров'ям, він не покинув цієї справи, а листування із колегами по перу доручив дружині – Розалії.

На думку Ю. Шереха: "Герої Багряного більше сконструйовані до того, як, на думку письменника, має бути, ніж узяті з дійсності в повноті життєвих проявів" [10, с. 219]. Це закономірно, оскільки письменник стоїть на позиціях екзистенціалізму з елементами романтизму. Письменник ставить людину – свого сучасника – у виняткові обставини, у протиприродні для неї умови й випробовує її ними. І. Багряного цікавить, які фізичні, а головне, психоемоціональні, можливості розкривається в людині за екстремальних умов.

В архівних документах письменника серед кореспонденції в основному офіційні листи різним політичним, літературним, громадським діячам, колегам, опонентам, що є віддзеркаленням напруженої роботи на благо української справи. Це можна пояснити наявністю в цієї людини справді великої ідеї, що була потужним мотивом творчості. У статті «Відійшов у безсмертя» Григорій Костюк подає кілька уривків із останнього листа І. Багряного до нього: «Цими днями трохи дуба не вривав. Маю тяжке захворювання коронарних судин і, брат, крутить мене ця біда в гудзик. Так що, може, оце напишу тобі листа, а вдруге чи й доведеться... Але це все між нами, не люблю нарікань і не хочу, щоб їх хтось від мене чув. Це тільки для того, щоб ти був у курсі справ, в разі довго не писатиму, друже мій.» [6, с. 281]. Однією тільки журбою було для нього те, що знищене здоров'я не дасть можливості втілити в життя численні творчі задуми: «Скільки задумів лежить нездійснених, – писав він Г. Костюку у вересні 1961 року, – вже виношених, вже розпрацьованих, але не доведених до завершення речей! І

чи зможу я їх завершити з угробленим серцем, з дір'явими легенями і, з такою несамовитою втомою, що хочеться просто стати каменем і не рухатися вічність... Вибач. Не буду. Це дурне. Мовчу.» [6, с. 282–283].

Уміння протистояти життєвим негараздам наближає І. Багряного до героїв його творів – готовність прийняти від життя все без нарікань, – мужньо. Колеги, читачі, знайомі й зовсім сторонні люди ототожнювали І. Багряного з його автобіографічним літературним персонажем і хотіли бачити письменника таким же, як створений ним ідеалізований образ Людини-борця, що протистоїть власній долі. Чи вдалося письменникові максимально наблизитися до створеного власноруч ідеалу людини? Твори, що лишив по собі письменник, переконують: у площині літературної, громадсько-політичної діяльності він залишився вірним собі до останніх днів, не зрадив своєї непохитної віри в Людину.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Багрянний І. Листування 1946–1963 / Іван Багрянний – К.: Смолоскип. – 1994. – 615 с.
2. Багрянний І. Маруся Богуславка / Іван Багрянний – К. – Юніверс., 2006. – . 581 с.
3. Багрянний І. Публіцистика. Доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есе / Упоряд. О.Коновал; Передм. І.Дзюби; Післямова Г.Костюка / Іван Багрянний – К.: Смолоскип, 1996. – 856 с.
4. Винниченко В. Лист до добродія П. Шинкаренка в Гусені / Володимир Винниченко // Київський державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф.1186. – Оп.1 – Спр.80. С. 3.
5. Винниченко В. Краса і сила / Володимир Винниченко – К, 1989. – 751 с.
6. Костюк Г. У світі ідей і образів / Григорій Костюк. – Сучасність, 1983. – 293 с.
7. Нитченко Д. Листи письменників / Дмитро Нитченко / Березіль. – 1993. – № 7–8. – С. 19–83.
8. Полярний І. Чорні силуети/ Іван Полярний – Охтирка, 1925. – 22 с.
9. Романтизм поза Україною Київський державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф.1186. – Оп.2 – Арк. 2.
10. Шерех Ю. Українська еміграційна література 1945 – 1949 // Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи / Юрій Шерех – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 1.
11. Шугай О. Іван Багрянний або через терни Гетсиманського Саду / Олександр Шугай – К.: Видавництво «Рада», – 1996. – 479 с.
12. Шугай О. Своє завдання виконав / Олександр Шугай // Літературна Україна. – 2006. – 12 жовтня. – С. 1, 7.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Михида Людмила Миколаївна – аспірантка кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка. Викладач Кіровоградського будівельного коледжу.

Наукові інтереси: проблеми психології творчості, проза І. Багряного.